

Risiko og utopi i *Ways of Seeing*
Deise Faria Nunes

Risiko og utopi i «Ways of Seeing» er en bestilt tekst hvor Deise Faria Nunes har fulgt kunstnergruppen Pia Maria Roll / Marius von der Fehr / Sara Baban / Hanan Benammar i oppstarten av deres felles prosjekt *Ways of Seeing* med premiere på Black Box teater november 2018.

Deise Faria Nunes har master i Estetiske studier fra Universitetet i Oslo og er filmstudent på OsloMet. Hun er skribent, produsent, dramaturg og prosjektutvikler og har samarbeidet med blant andre Odin teatret, Nordic Black Theatre og Kulturrådet. Nunes er initiativtaker bak bloggen *Golden Mirrors Arts Norway*, om svarte kvinner i kunst, kultur og politikk.

Pia Maria Roll, Marius von der Fehr, Sara Baban og Hanan Benammars produksjon, *Ways of Seeing*, befinner seg et sted mellom historisk oppgjør og utopiske visjoner.

I løpet av en travel og til dels kaotisk uke i juni, har gruppa funnet tid og rom – fysisk og følelsesmessig – til å dele tanker og visjoner for forestillingen som co-produseres av Black Box teater, med premiere i november 2018.

Gjennom to uformelle samtaler, avslørte Roll, von der Fehr, Baban og Benammar deler av en arbeidsprosess der relasjonene mellom kunstens uunngåelige behov og livets nådeløse eventualiteter, ikke bærer preg av dikotomiens gjensidige eksklusjoner.

Jeg vil i dette essayet formidle gruppas utgangspunkt og visjoner for forestillingen, og utforske en parallell med den fransk-martinikanske forfatteren, poeten og politikeren Aimé Césaire (1913–2008) sitt essay *Om kolonialismen* (1955). Essayet ble publisert i bokform i Norge i 1970.

Overvåkning og fascismens strukturer

Ways of Seeing handler om å se og bli sett. Arbeidet startet med en interesse for overvåkning og hemmelige tjenester i etterkant av Snowden-avsløringene. Men interessen spisset seg da Roll fikk øye på et annet element:

– Hemmelige tjenester er eksplosivt voksende organisasjoner som ligger utenfor demokratisk kontroll. Grunnen til at det stort sett ikke er særlig interesse for dette er at konsekvensene stort sett

ikke rammer hvit middelklasse. Men det var først da vi begynte å se sammenhengene mellom dette og gjenoppblomstringen av fascismen at det begynte å bli interessant, sier Roll.

Den grunnleggende, konseptuelle rammen i *Ways of Seeing* knyttes, i følge Roll, til det som utgjør andre viktige tematiske drivkrefter: rasisme, kolonialisme og imperialisme. Von der Fehr utdyper:

– De forskjellige tematiske inngangene bearbejdes i en politisk kontekst der en full gjenoppblomstring av nyfascistiske bevegelser er blitt virkelighet i dagens Europa. I denne konteksten har ikke progressive krefter i samfunnet klart å finne en strategi mot den stadig mer dominerende – og normaliserte – høyreekstreme diskursen.

Prosessen er kollektiv. Scenetekst og performance skapes av de fire ovennevnte. Med en kunstnerisk visjon inspirert av gruppas lesning av livet og virket til den martinikanske psykiateren, forfatteren, poeten og teoretikeren Frantz Fanon (1925–1961), utfordrer gruppa grensene mellom kunst, aktivisme og samfunnsanalyse. Kollektivet utvider i sitt arbeid perspektivene for kunstnerisk praksis og metode.

Scenekunstner Ali Djabbar, kjent blant annet fra Verdensteatret, vil spille rollen som Hanan Benammars far. Tidligere høyesterettsdommer Ketil Lund vil også medvirke. Lund ledet fra 1994 til 1996 den mye omtalte Lundkommisjonen, formelt kalt *Stortingets granskningskommisjon for de hemmelige tjenester*. Rapporten etter

granskningen kunne avsløre tette, ulovlige bånd mellom Arbeiderpartiet og regjeringens overvåkningstjeneste i etterkrigstiden, med hensikt å kontrollere aktivitetene til kommunistiske og andre venstreradikale organisasjoner.¹

Fransk-algeriske Hanan Benammar og Sara Baban, fra Syria, er hovedpersonene i verket. Med hvert sitt blikk, fra hver sin verdensdel, vil de prege forestillingen med personlige erfaringer. I *Ways of Seeing* vil skildringen av en kolonialistisk fortid gjennom Benammars fortelling om sin fars deltakelse i Algeriekrigen, møte visjoner for en frigjort framtid gjennom Babans blikk på den feministiske Rojava-revolusjonen i Nord-Syria.

Hanan Benammar: Å se innover, å se tilbake og å ta oppgjør

Benammar har bakgrunn fra billedkunst; *Ways of Seeing* er hennes første forestilling. Hun er datter av en algerisk intellektuell som i sin tid var medlem i FLN (Front de Liberation Nationale, Den nasjonale frigjøringsfront) under krigen mot kolonimakten Frankrike.

Algeriekrigen varte fra 1954 til 1962, og satte punktum for over 130 år med fransk herredømme i det nordafrikanske landet. Hinsides Algeries

1 *Dokument nr. 15 (1995–96) – Rapport til Stortinget fra kommisjonen som ble nedsatt av Stortinget for å granske påstander om ulovlig overvåking av norske borgere (Lund-rapporten)*. Stortinget: Oslo, 1996.

uavhengighet, brakte krigen hele den franske koloniale historie til en slutt. I *Memory, Empire, and Postcolonialism: Legacies of French Colonialism*, skriver sosiolog Alec Hargreaves at Frankrike bevisst slettet alle spor etter kolonitiden i språk, kultur og felles bevissthet:

«Public institutions (...) which had trumpeted the nations overseas possessions were renamed so as to airbrush out any reference to the colonial past. Paris' *Jardin Colonial* (Colonial Gardens) became *the Jardin Tropical* (Tropical Gardens); the *Musée des colonies et de la France extérieure* (Colonial and Overseas France Museum) became the *Musée des arts d'Afrique et d'Océanie* (Museum of African and Oceanian Arts (...)).»²

Slettingen av den koloniale fortiden og fortregningen av erfaringer og vitnesbyrd, slik Hargreaves beskriver, har satt spor i Hanan Benammar. Hun forteller om amnestiet som president Charles De Gaulle (1890–1970), ved dekret, bevilget til franske

2 Alec G. Hargreaves (Red.). *Memory, Empire, and Postcolonialism: Legacies of French Colonialism*. Lanham, MD: Lexington Books, 2005. 1–10.

3 Marie-Pierre Ulloa. «Memory and Continuity: The Resistance, the Algerian War and the Jeanson Network» i Alec G. Hargreaves (Red.). *Memory, Empire, and Postcolonialism: Legacies of French Colonialism*. Lanham, MD: Lexington Books, 2005. 112.

militære i tiden etter krigen. Diskusjoner om Frankrikes krigsforbrytelser ble forsøkt tiet i hjel.

I 2002 innrømte tidligere general Paul Aussaresses (1918–2013) bruk av tortur under krigen i boka *Services spéciaux: Algérie 1955–1957*. Utgivelsen førte til en rettsak hvor Aussaresses ble dømt til bot og tap av militære dekorasjoner for «forsøk på å rettferdiggjøre krigsforbrytelser».³ Det diskursive aspektet i denne hendelsen viser et helt åpenbart paradoks: Generalen kan ikke bli tatt til retten for de nevnte forbrytelsene, kun for å ha forsøkt å rettferdiggjøre dem.

Benammar påpeker at hvit-supremacist Jean-Marie Le Pen som løytnant direkte var involvert i krigen. Også han ble benådet ved amnestiet. Hans rolle som torturist ble aldri etterforsket, selv om han i 2002 – samme år som Aussaresses' bok ble utgitt – tapte rettsaken han førte mot avisen *Le Monde* for ærekrenkelse, etter en omfattende reportasje om emnet. Benammar mener at Algeriekrigens etterspill har hatt en grunnleggende rolle i stiftelsen av Le Pens høyrepopulistiske parti *Front National* (FN, Nasjonal front) – nå *Rassemblement National* (RN, Nasjonal samling), ledet av hans datter Marine Le Pen. Det kolonialistiske tankegodset har dype og sterke røtter i fransk politikk. Det livnærer seg av usynliggjøringen av historiens urett.

Frankrike, i likhet med andre land i Vest-Europa, nekter å ta et virkelig oppgjør med sine handlinger som kolonimakt. Norge, for eksempel, har bare begynt å ta tak i sin egen deltagelse i

slavehandelen og koloniherrredømmet i Karibia.⁴ Fraværet av selvinnsikt og erkjennelse av egen sentral rolle i grusomme forbrytelser mot menneskeheten, gir større grobunn for fascisme og beslektede rasistiske ideologier. Benammar forlot Frankrike i 2012 under Nicolas Sarkozys presidentskap. Kort tid etter at hun etablerte seg i Norge, observerte hun at de samme høyreekstreme tendensene hun hadde flyttet fra, dyrkes i Norden, både i diskurs og politisk praksis.

(Jeg tenker tilbake på Benammars ord, og opplever en sterk trang til å analysere det fullstendige fraværet av ideologisk oppgjør med terrorhandlingene i Oslo og på Utøya 22. juli 2011. Den tragedien fortjener imidlertid sitt eget, lange essay.)

Mennesker som stiller spørsmål om fraværet av et krigsoppgjør etter Algerie, risikerer ifølge Benammar å bli persona non grata i flere kretser, også kunstneriske. Nå er hun nødt til å se tilbake, og innover, og ta et oppgjør med tabuene og fortregnelsen knyttet til sin families politiske fortid.

4 Leif Svalesen. 1996. *Slaveskipet Fredensborg og den dansk-norske slavehandel på 1700-tallet*. Oslo: Cappelen.

5 Ercan Ayboga. *Revolution in Rojava: Democratic Autonomy and Women's Liberation in Syrian Kurdistan*. Foredrag på Strathclyde Student's Union, Glasgow, Skotland, 05.02.2018.

6 Michael Knapp, Anja Flach og Ercan Ayboga. 2016. *Revolution in Rojava: Democratic Autonomy and Women's Liberation in Syrian Kurdistan*. Oversatt fra tysk av Janet Biehl. London: Pluto Press, s. 23.

Sara Baban: Å se innover, å se framover og å skimte en utopi

Sara Baban har erfaring med å bearbeide sin egen livshistorie for scenen. Baban var, sammen med broren Buzhan Baban, hovedpersonen i Pia Maria Rolls publikum- og kritikerroste produksjon *Nå løper vi* (2016). Forestillingen forteller historien om familiens åtte år lange flukt fra Kurdistan i Irak, gjennom flyktningleir i Iran, til de i 1993 ble tatt til Norge som kvoteflyktninger. Da familien reiste fra Kurdistan var Sara 8 år gammel.

Etter det intense dypdykket i fortiden, ble Sara Baban stadig mer opptatt av en utopi: Rojava, et kurdisk frigjøringsprosjekt midt i den komplekse konteksten av borgerkrigen i Syria.

Rojava er en *de facto* – selverklært – selvstendig region i Nord-Syria, også kalt *Democratic Federation of Northern Syria* (DFNS). Regionen har ifølge forsker og aktivist Ercan Ayboga, 3 millioner innbyggere.⁵ I 2011 erklærte denne kurdiske frihetsbevegelsen sin intensjon om å bygge et uavhengig samfunn rundt ideologien demokratisk konfederalisme. Organisert under Vest-Kurdistans folkeråd, et paraplyorgan med deltagerstyrt struktur, frigjorde de i 2012 flere byer og tettsteder i Rojava, og etablerte et demokratisk system.⁶

Rojava består av tre autonome områder: Ciziri, Kobani og Afrin. Blant innbyggerne finnes både kurdere, arabere, assyrere, armenere og andre etniske grupper. Demokratisk konfederalisme ble utviklet av Abdullah Öcalan, leder av Kurdistans Arbeiderparti (PKK).

Öcalans tenkning innebærer antihierarkiske og autonome samfunn, med selvorganiserte, selvstyrte organer og demokratiske råd. Demokratisk konfederalisme forkaster nasjonalstaten, politiske landegrensener og jobber for kvinners frihet. Rojava har egne kvinneråd og kvinnelige forsvarsstyrker. Politisk lederskap utøves av etnisk- og kjønnsbalanserte grupper med respekt for mangfold når det gjelder kulturer, religioner, tradisjoner og språk. Miljøbevissthet og solidarisk økonomi er også viktige elementer i ideologien.^{7/8}

Under koalisjonen TEV-DEM (Bevegelsen for et Demokratisk Samfunn), har Det Demokratiske Unionsparti tilrettelagt for den overordnede politiske strukturen i Rojava etter 2013. Organisasjonen har tette bånd til PKK, som har fått status som terrororganisasjon av både NATO, EU, USA og Israel. Abdullah Öcalan har sittet i fengsel i Tyrkia i over 18 år.

Sara Baban var i Rojava vår 2018, og beskriver reisen som en dyp transformativ erfaring:

– Revolusjonen er ikke en utopi i Rojava: det er virkelighet. Det startet med at kvinnene organiserte seg, før den syriske revolusjonen. Dette er ikke demokrati slik vi kjenner til, det er noe helt annet.

—

7 Ibid.

8 Ercan Ayboga: *Revolution in Rojava: Democratic Autonomy and Women's Liberation in Syrian Kurdistan*. Foredrag.

De går tilbake til et sted i historien der kvinner hadde makt, og prøver å finne ut hvordan det var. Det gjør de ved hjelp av kommunikasjon og utdanning, ikke ved å utøve politisk press på folket.

Felles for Benammar og Babans historier er kolonialismens tilstedeværelse.

– Hele mitt liv er selvfølgelig påvirket av kolonihistorien. Kolonimaktene tegnet kartet over Midt-Østen, Kurdistan ble delt mellom fem omliggende stater og gjorde 20 millioner kurdere til «en minoritet». Når Tyrkia nå bomber Afrin med støtte fra NATO, er det bare en fortsettelse av dette spillet om makt, sier Baban.

Aimé Césaire og diskursen om kolonialisme

Ways of Seeing, med sine flerfoldige tematiske og konseptuelle plan, byr på perspektiver som pirker i den dypeste uroen vi som vestlige mennesker kan føle: angsten for at historien nok en gang gjentar seg selv. Angsten for å erkjenne at historien aldri har sluttet å gjenta seg selv. Forestillingen inspireres av tenkning som utfordrer vår vestlige idé om sivilisasjon, noe som kan belyses ved hjelp av den emblematiske boken av poet og politiker Aimé Césaire, *Om kolonialismen*.

Césaire beskriver med sitt skarpe språk det som har skjedd med maktmenneskene opp gjennom kolonialismens historie, i en prosess av brutalisering og avsivilisering. For poeten vekker koloniseringen de aller laveste instinkter hos

kolonistene og gjør at de mister evnen til å føle noe annet enn rasehat, voldelige impulser og selvrettferdiggjørende relativisme. Dette fører til slutt til et samfunn helt uten moralsk kompass.

(...) Hvert avhugget hode og hvert utsukket øye som Frankrike aksepterer i Vietnam, hver voldtekt (...) hver henrettelse på Madagaskar som Frankrike aksepterer er en ny tung bær for sivilisasjonen å bære, et skritt tilbake, en smittekilde (...). Denne brautende selvgodhet og oppmuntring til rasestolthet – det er giftdråper i Europas årer, det er Europas sakte, men sikre *forråelse*.⁹

For Césaire har det vestlige sivilisatoriske prosjektet vært en farse, i og med at det aldri var basert på etiske verdier, men på økonomisk grådighet og hensynsløs ekspansjonisme.

Denne egosentriske, febrilske og selvfornektende herrefolkstenkningen skinner gjennom i den politiske diskursen som nå praktiseres og normaliseres også i Norge. Den lyser gjennom i det inngrodede paradigmet som tilsier at kunnskap og erfaringer fra ikke-vestlige land ikke har verdi. Den er tilstede i historieløsheten og i konstruerte dikotomier som skiller kropp og sinn, tradisjon og vitenskap, spiritualitet og logikk.

—
9 Aimé Césaire. 1955. *Om kolonialismen*. Oversatt fra fransk av Per Kristian Gudmundsen. Oslo: Pax Forlag, 1970.

Dekolonisering av kunnskap og desentralisering av det vestlige blikket, er vesentlige prosesser som endelig kan lede til et oppgjør med Europas brutalitetshistorie.

I prosessen som gruppa nå har begynt å arbeide seg inn i, graver Benammar, Baban, Roll og Von Der Fehr fram det fortrengte og inviterer tilskueren til å ta risikoen ved å se innover, tilbake og framover, for å kunne ta oppgjør og skimte utopier.